

O zasnoubení v církevním právu římsko-katolickém.^{*)}

I.

Zasnoubením rozumíme smlouvu, která váže dvě osoby různého pohlaví k tomu, aby v budoucnu uzavřely navzájem manželství.

Dějiny tohoto právního ústavu poučují nás o tom, že sociologický podklad jeho býval různý. Vznikl v dávnověku společenského života a udržuje se i v dobách vysoké kultury toho kterého národa; příčiny, z nichž vznikl, liší se však od příčin, z nichž jej přejímají pozdější vývojová období sociálního života lidstva:

1. Kmeny, které si byly v dávnověku sociálního života stvořily instituci manželství, a které byly na této instituci založily veškerou další společenskou soužití — sociální útvary patriarchální — žily původně v úplném separatismu majetkovém i náboženském. Ježto pak jednou z hlavních zásad, které ovládaly život sociálních útvarů patriarchálních, byla zásada t. zv. exogamie, která nedovolovala mužům toho kterého kmene vcházení v manželství se ženami patřícími k témuž kmene, udržela se tu — mnohdy po celá dlouhá staletí — zvyklost, že se svazek manželský nezákládá jinak, než-li lupem ženy u kmene cizího.

Teprve když nabyté zkušenosti poučily kmeny navzájem sousedící o tom, že by se ubránily buď mohutným bojovným kmenům vzdálenějším nebo nepříteli drsné přírody lépe, kdyby uzavřely spolu přátelský spolek, než, zůstanou-li žít v naprostém separatismu, ve kterém živaly dosud, mění se i dosavadní názory o tom, jak lze založiti manželský svazek.

Jest přirozeno, že sociálnímu míru sociálních prvků nyní se sblíživších nevádí nic více, než-li zvyklost, dle níž si muž kmene jednoho, chce-li vstoupiti v manželství, musí uloupiti příští svoji manželku u kmene druhého. Ježto pak ani v tomto svém období patriarchální život neupouští od zásady exogamie, nezbyvá, než-li učí-

^{*)} Uryvek z obšírnější práce.

niti jednou z vůdčích zásad příštího společenského života kmenů se sbližujících zásadu, podle které jest dovoleno, aby si mužové každého z těchto kmenů směli vybrati v klidu a míru manželku z žen ostatních kmenů tohoto druhu. Římsko-právní terminologie mluví tu o tak zv. *ius connubii*.

Za poměrů takto změněných vstupuje pak současně v život instituce zasnoubení, instituce, které prameny práva římského dávají název »*sponsalia*«.

Instituce zasnoubení má v sociálních poměrech, které nám tanou právě na mysli, význam dalekosáhlý.

Ius connubii zaručuje mužům každého z kmenů, které se sbližují, že si smějí vybrati manželku mezi ženami kmenů ostatních. Ruzumí se však, že v praxi života ne každý muž jest vítán právě oné rodině, u které si hodlá vyhledati příští svoji manželku. Kdyby si lidové zvyky nebyly stvořily instituci zasnoubení, musela by však rodina, u které jest nevěsta hledána, ženu, o kterou jde, vydati za manželku prvnímu muži, který se o ni uchází; jinak bylo by tu stále nebezpečí, že mezi kmeny, které se sbližují, nezůstane zachován sociální mír přes to, že jej má *ius connubii* zaručiti.

Instituce zasnoubení pomáhá tedy z nesnází tím, že dává otci nebo nejbližšímu příbuznému ženinu právo, aby si pro děvče, které podléhá jeho rodinné moci, vyhlédl u ostatních kmenů nápadníka, který mu vyhovuje, ještě dříve, než-li děvče pohlavně vyspěje a nežli se stane způsobilým k manželskému soužití; dále pak tím, že držitelé moci nad mužským dorostem mají zase možnost, aby pro mužský dorost svojí rodiny vyhledali nevěsty ještě za jeho nedospělosti. Obě tyto možnosti zaručují totiž, že v budoucnosti nebude tu případů, ve kterých by odmítnutí muže, který si byl již sám vyhlédl ženu za manželku, mohlo způsobiti poruchu sociálního klidu a míru.

Za tohoto stavu věci není tedy zajisté nikterak s podivem, že se v sociálních poměrech, o které jde, instituce zasnoubení, jsouc vhodným doplňkem *iuris connubii*, vžívá v mravy lidu velmi záhy a všeobecně. Takto pečují starší generace o vzrůst populačního dorostu způsobem, který zaručuje na stálo sociální klid a mír, poněvadž váže snoubence navzájem již v dobách, kdy city individuální jejich záliby nemohou pro jejich nedospělost zavdávati příčiny k nesnázím, s kterými by se uskutečnění poměrů manželských

velmi často setkávalo, kdyby si muži dospělí hledali příští svoji manželku sami mezi ženami rovněž již dospělými.

Zároveň chápeme pak snadno, že tento sociologický podklad instituce zasnoubení musí mít za následek vznik právních pravidel, která spatřují v zasnoubení pouto nezrušitelné, závazek, ke kterému se v budoucnosti druživá skutečné uzavření sňatku jako pouhý samozřejmý a naprosto nutný důsledek. Samovolně nemůže zrušiti zasnoubení ani držitel rodinné moci nad tím neb oním snoubencem, ani po dosažení dospělosti nebo zletilosti ten který snoubenec sám. Samovolné zrušení zasnoubení nebylo by totiž pokládáno za pouhou osobní urážku druhé strany, za kterou bylo by lze žádati dostiučinění pouze osobní, nýbrž byl by v něm viděn útok na jednu ze záruk sociálního míru, potřebných veškerenstvu.

2. Zcela jiný sociologický podklad má instituce zasnoubení v dobách rozvinutého útvaru státního:

Během času kmeny, které se byly na té které územní oblasti již navzájem sblížily, splývají pozvolna vespolek, podmanivše si snad i další kmeny okolní, nebo přibravše je vzájemnou dohodou k spolku zal ženému dříve. V takovém novém útvaru sociálním mění se pak všechny sociální poměry z kořena.

Starobylé rodové útvary patriarchální se rozpadají, rozdrobivše se na celé řady rodin úzkých, z nichž každá žije samostatným životem hospodářským. Majetkové řády komunistické, které ovládaly hospodářský život kmenů patriarchálních, mizí a na jejich místo nastupuje instituce vlastnictví individuálního.

Nesouměrnost hospodářské úrovně jednotlivců tvoří v novém sociálním útvaru různé třídy sociální, z nichž každá zkouší dosíci obživy různým způsobem, těžbou agrární, prací živnostenskou, sprostředkováním styků obchodních a podobně.

Vnější boje, které provázívají vývoj nového sociálního útvaru, mají za následek, že se příslušníci kmenů podrobených násilím stávají třídou nesvobodnou; a mnohdy netrvá dlouho a řady nevolnictva jsou rozmnoženy i o přírůstek občanstva dříve svobodného, avšak té doby v ohledech hospodářských již zbidnělého.

Sociální rozpory, které vznikají z neurovnanosti sociálních poměrů, vynášejí na povrch třídy politických vládců, jako jsou knížata, šlechta, zámožné občanstvo.

Časté společenské styky mezi jednotlivci, provázené intenzivní výměnou myšlenek, zvyšují u jednotlivců zvláště nadaných jejich kulturní úroveň mírou dříve zcela neobvyklou; i vzniká třída vzdělanců, která jednou, s těžicí žárlivě nabytých vědomostí jenom pro vlastní svoje příslušníky, usiluje o to, aby si v politickém životě státu zajistila dalekosáhlý vliv, podruhé, jsouc naladěna ideálně, pracuje na zlepšení všeobecné vzdělanostní úrovně lidu a na vyrovnání sociálních protiv a nesází.

Řčeno zkrátka: Vzniká tu široce rozvinutý život státní se všemi přednostmi i vadami, s blahobytem i boji života kulturního.

Rozumí se, že v dobách takto změněných ve všech ohledech sociálního života, původní sociologický podklad instituce zasnoubení zúplna mizí:

Sociální celek neskládá se již z různých k m e n ů; k m e n o v á různorodost vymizela zúplna, ježto kmény splynuly v jeden národ, který se sice skládá z různých sociálních tříd, avšak pozbyl již vědomosti o tom, z jakých že vlastně počátků byl svého času vznikl.

Pravidlo, které dříve nutilo muže kmene jednoho, aby si hledal nevěstu vždy pouze u některého z kmenů ostatních, pozbylo tedy svého sociologického zdůvodnění zúplna. Přes to, že se nyní národ skládá z různých sociálních tříd, nepůsobí otázka seřazování populačního dorostu v manželské dvojice již obtíží pražádných. Rozumí se, že třídy bohaté nebo politicky mocné nepřejí sice sňatkům svého dorostu s dorostem tříd porobených, chudých nebo politicky bezvlivných; uvnitř každé jednotlivé třídy jest však vždy mužům na výběr celá řada žen, poněvadž války pohlcují vždy značný poměrný díl dorostu mužského, a poněvadž princip exogamie, který ovládal sociální život útvarů patriarchálních, byl rovněž již vymizel ze zvyklosti lidu zároveň se zánikem patriarchálních útvarů samých, takže nyní není nedovolen ani sňatek mezi pokrevenci poměrně velmi blízkými.

Původní sociologický podklad instituce zasnoubení mizí tedy ze světa: Starším generacím vůbec již nepřipadá na starost řešení otázky, zda národu bude lze umožniti vznik populačního dorostu bez poruch sociálního klidu a míru.

Přes to však sama instituce zasnoubení ze sociálních zvyklostí nezaniká. Udržuje se pro příště při životě z nových důvodů sociologických. Důvody tyto jsou pak rázu dvojitého:

a) Tam, kde zájmy jednotlivých rodin nabádají držitele rodinné moci k tomu, aby si, ať z důvodů hospodářských, ať z důvodů politických, včas zajistili vzájemnou solidaritu a pevné přátelství, dochází nadále k zasnubování nedospělých dětí té a oné rodiny. Takto má býti totiž již z předu zaručeno, že solidarita a přátelství obou rodin dosavadních zůstanou trvalými, poněvadž se svého času — po uzavření skutečného manželství zasnoubených — vytvoří rodina nová, která bude vázána touž — a to co nejpevnější — příbuzenskou páskou jak k rodině manželově tak k rodině manželčině.

Na tomto sociologickém podkladě udržuje se ovšem instituce zasnoubení pouze v onom sociálním prostředí, kde rodinné útvary stále ještě žijí pod skutečnou mocí otce rodiny — »*patria potestas*« — v původním jejím neztenčeném rozsahu; neboť jen zde lze předpokládati, že vůle těch, kdož byli zosnovali to které zasnoubení, zůstane zasnoubenými respektována, až dospějí věku, kdy budou moci uzavřítí sňatek manželský.

Nový tento sociologický podklad instituce zasnoubení nemá ovšem pro všeobecný sociální život již toho významu, jaký měl sociologický podklad této instituce v dobách, kdy zasnoubení sloužilo za prostředek, kterým bylo lze zaručiti sociální mír mezi kmeny pozvolna se sblížujícími. Otázka, zda se provedené zasnoubení udrží v platnosti na stálo, jinými slovy, otázka, zda svého času zasnoubení skutečně povede k uzavření manželství mezi zasnoubenými, nedotýká se již nikterak všeobecných zájmů sociálního celku, poněvadž ústřední moc státní, která se byla zatím vyvinula, má již dosti síly, aby zamezila, že nesevár, který by mezi jednotlivými rodinami vznikl pro svévolné zrušení zasnoubení již provedeného, nevyvrcholí v rúznici, která by vážně ohrozila klid sociálního života celku.

I bylo by na snadě, že se v sociálním prostředí, které nám tane právě na mysli, neudrží z právní minulosti národa při životě ona pravidla, která pokládala zasnoubení za nezrušitelné, a která viděla v následném uzavření sňatku pouhý samozřejmý a naprosto nutný důsledek zasnoubení.

Závěr tohoto druhu byl by však úplně nesprávný.

Z těchto důvodů:

Předem nelze pouštět se zřetele konservatismus lidského ducha, který měnívá nebo rušívá právní pravidla zděděná z minu-

losti pouze tehdy, jsou-li již všeobecně uznána za pravidla sociálně škodlivá. Toho v našem případě není. Nové poměry sociální sice nevyžadují již, že by zasnoubení nedospělého snoubence držitelem rodinné moci musilo být pokládáno za nezrušitelné z důvodů všeobecného sociálního prospěchu. Škodlivým pro nové sociální řády se však pravidlo tohoto druhu nezdá a zdátí nemůže. Rodina zůstává podrobena držiteli rodinné moci ve všech směrech a instituce držitelství rodinné moci jest institucí, která se širokým vrstvám lidu zdá být stále a stále institucí posvěcenou starobylými zvyklostmi národními par excellence. Otázka, zda jest správné, že se takto váží k stálému manželskému soužití osoby nedospělé, osoby, které o životním a právním významu zasnoubení nemohou mít nejmenší potuchy, nepadá na váhu, poněvadž instituce držitelství rodinné moci má i v sociálních poměrech, které nám tanou právě na mysli, za následek, že držitel rodinné moci rozhoduje o uzavření sňatku členem rodiny i tehdy, uzavírá-li jej člen rodiny za svoji dospělosti, ba i zletilosti.

Na druhé straně nesluší pak přehlížeti, že se zasňování nedospělých členů rodinného dorostu udržuje při životě hlavně v rodinách mocných, bohatých a tudíž i politicky vlivných. Což divu tedy, že zájmy těchto rodin určují i pro příště obsah pravidel zákonodárných.

b) Instituce zasnoubení zůstává pak velmi často lidovou zvyklostí i v takovém sociálním prostředí, ve kterém jest již význam držitelství rodinné moci podlomen, a ve kterém tedy nejenom již nerozhoduje o manželství osob zletilých, po případě dospělých, vůle držitelů rodinné moci, ba ve kterém není k platnosti sňatku tohoto druhu ani zapotřebí, aby držitelé rodinné moci s uzavřením sňatku aspoň souhlasili.

Proč se i v sociálních poměrech tohoto druhu udržuje instituce zasnoubení ve zvyklostech lidu, jest na snadě: Předem může nastati v praxi života celá řada případů, ve kterých se muž a žena, jimž v uzavření sňatku již nebrání jejich nedospělost fysická, nemohou odhodlati k tomu, aby již nyní uzavřeli sňatek, poněvadž jim v tom překáží buď ohledy na dosavadní majetkovou jejich nezdatnost, nebo jakékoliv ohledy jiné.

Na druhé straně nesluší pak přehlížeti, že instituce zasnoubení, pocházejíc svým původem již ze šerého dávnověku každého národa, jest institucí, na které psychické individuální založení toho kterého

jednotlivce může ulpěti i tehdy, není-li k uzavření zasnoubení vůbec nějakého podkladu reálného.

Takto dostává se tedy v dobách, ve kterých národ žije již na vysokém stupni kulturním, instituci zasnoubení nového sociologického podkladu, který záleží v tom, že osoby dospělé nebo zletilé pokládají samy za vhodné zasnoubiti se před uzavřením sňatku

Tu ovšem vzrůstá činnosti pravoznalecké a zákonodárné problém dříve neznámý: Jest i v těchto případech uznati zasnoubení za nezrušitelné a následné uzavření sňatku za pouhý samozřejmý a naprosto nutný důsledek zasnoubení, nebo jest naopak prohlásiti předchozí zasnoubení za věc, která nemá mítí nijakých právních účinků?

Není zajisté s podivem, že na tento nový problém zákonodárství, vypracovaná v dobách široce rozvětveného života kulturního, nenazírají způsobem jednotným:

Jednou vedou konservativní tradice pravoznalecké tvorby k tomu, že se zasnoubení pokládá i v těchto případech za skutečný poměr právní, který ty, kdož v něj vstoupili, zavazuje k následnému uzavření manželského sňatku.

Podruhé převládá pak zase myšlenka, že manželství jest poměrem tak sociálně důležitým, že by nebylo vhodné, aby byl nucen uzavřítí je ten, kdo v daném okamžiku se v ně zdráhá vstoupiti, přes to, že se byl zasnoubením svého času u věci vázal. V těchto případech upírá ten který pravoznalecký systém instituci zasnoubení vůbec právní závaznost.

V případě posléze uvedeném vynoří se ovšem i další podružné otázky, které jest třeba uspokojivě vyřešiti: Jak jest rozhodnouti v tom případě, ve kterém jest jisto, že následné zrušení zasnoubení způsobilo straně, která jest ochotna uzavřítí manželský sňatek, majetkovou újmu? A jest možno dovoliti, aby stabilita zasnoubení byla nepřímou zajištěna tím, že ta neb ona strana jest ochotna již z předu vzítí na se majetkovou újmu, odstoupí-li svého času od zasnoubení?

Otázky tohoto druhu jsou pro pravoznalce, který v zásadě neuznává závaznosti zasnoubení, otázkami velmi delikátními; i nelze se zajisté divit že všeobecný vývoj právní námi, v tomto směru podává obraz velmi pestrý.

II.

Pravoznalecké systémy národů, v nichž se křesťanství počalo šířiti v dobách svého vzniku, uznávají souhlasně, že ze zasnoubení nevzrůstá právní povinnost uskutečniti manželský svazek.

V tomto směru souhlasí právo židovské, právo egyptské, právo řecké a právo římské zúplna. Pochopitelně:

Všichni uvedení národové vykazují již široce rozvětvený život státní a jsou tu i speciální důvody, pro které uvedená práva národní nemohou býti v dobách vzniku křesťanství ochotna viděti v zasnoubení něco jiného, než pouhý lidový obyčej, který se dochoval z dávnověku, s kterým však právní řády doby, ve které se žije, již více počítati nemohou:

V Židovstvu víra v jediného Boha, který si zvláště oblíbil národ vyvolený, ode dávna hleděla přetrhati veškerý svazky, které vázaly pozdější sociální život Židovstva k dobám, ve kterých národ vznikl z různých kmenů, rozličného sociálního založení a rozličných názorů náboženských.

Egypt jest pak zase onou z nečetných územních oblastí, ve kterých se kmeny, jež si byly svého času založily instituci manželství, nikdy nedomohly takového sociálního významu, že by byly mohly zde zúplna uplatniti názory, které vládou v sociálních útvarech patriarchálních. Národ, který pokládá manželství za poměr zakládáný smlouvou závislou na obsahu souhlasné vůle příštích manželů, a který nevidí nic sociálně závadného v tom, mohou-li si příští manželé při uzavření smlouvy manželské vymíniti, že jest té neb oné straně dovoleno kdykoliv manželský svazek zrušiti, národ, který zná instituce manželství uzavřeného pouze na čas nebo na zkoušku, nemůže přirozeně dospěti k právním pravidlům, dle nichž by ze zasnoubení plynula pro snoubence povinnost uzavřítí následný sňatek.

Právní systémy řecký a římský nesou na sobě ještě v dobách, kdy vznikla víra křesťanská, značné stopy po sociologických základech vzniku národa; jinými slovy společnost řecká i římská, v dobách, o které jde, zachovává ještě mnohé zvyklosti vzniklé v dobách, ve kterých se národ tvořil z kmenů žijících životem patriarchálním. Zde otcí rodiny nebo jeho zástupci ještě stále náleží výkon držitelství rodinné moci, a k jejím atributům patří, že proti vůli držitele moci rodinné rodinný dorost nemůže uzavřítí

sňatku manželského; a v době, která nám tane na mysli, nevytizela v sociálním prostředí jak řeckém, tak i římském zvyklost, že v rodinách bohatých a politicky mocných zasubují držitelé rodinné moci rodinný dorost u věku nedospělém.

Nelze však přezirati, že právě v době, o kterou jde, prožívá sama instituce manželství u obou národů nebezpečnou krizi. poněvadž té doby laxní mravy uvolnily pouto manželského svazku do té míry, že lze manželství rozloučiti nejen na základě oboustranného souhlasu manželů, nýbrž i na základě jednostranné vůle každého z nich.

Nemůže býti žádné pochyby o tom, že si jmenovitě pravověda římská byla dobře uvědomila sociologické příčiny zjevu posléze uvedeného:

Byla-li v dřívějších dobách uzavírána manželství zcela bez ohledu na vůli příštích manželů jenom pod nátlakem držitelů rodinné moci, jest patrné, že ve dvojice manželské byly velmi často skupovány osoby, které v manželství nespatořovaly nic jiného než svazek sobě vnucený, a které tudíž byly velmi často ochotny rozloučiti manželský svazek, jakmile pouto donucení bylo smrtí držitele rodinné moci polevilo.

Z tohoto důvodu staví římskí právoznalci všeobecné pravidlo, že k uzavření manželství jest třeba souhlasu příštích manželů i když jsou nezletilí, a přes to, že si římská pravověda nikterak netroufá zrušiti starobyrou instituci držitelství rodinné moci: »Nuptiae consistere non possunt nisi consentiunt omnes; id est, qui coeunt, quorumque in potestate sunt.«

Jakmile byla pak již pravovědou uznána za všeobecně závaznou zásada, dle níž jest k platnosti uzavření manželského svazku zapotřebí souhlasné vůle příštích manželů, bylo zároveň rozhodnuto o osudech případného předchozího zasubování.

Klasická pravověda římská nechce čeliti lidové zvyklosti tím, že by vůbec zakázala možnost zásnubu před uzavřením skutečného sňatku; na druhé straně však prohlašuje zcela otevřeně, že smlouva zásnubní nemá vůbec nějakého právního významu, ať byla uzavřena držiteli moci nad nedospělými anebo osobami dospělými či zletilými.

Při bystrosti, již vynikají právoznalci římskí i při řešení podrobnosti toho kterého sociálního problému, rozumní se pak samo sebou, že se řeší současně s otázkou zásadní i otázka, zda jest uznati po-

vinmost k náhradě škody, vzniklé ze zrušení zasnoubení, a zároveň i otázka, zda-li jsou žalovatelný smlouvy, dle nichž si při uskutečnění zasnoubení jeden nebo oba ze snoubenců byli vymínilí majetkové dostiučinění za případné samovolné zrušení smlouvy zásnubní.

A též v tomto směru stanoví římští pravoznalci pravidla přesná a jasná:

Strana, která zrušila samovolně zasnoubení není druhé straně povinna k náhradě škody ani pokud jde o škodu skutečně vzešlou — *«damnum emergens»* —, ani pokud jde o ušlý zisk očekávaný ze zasnoubení — *«lucrum cessans»*.

Závazek k náhradě nevzniká pak dále ani tehdy, byla-li při zasnoubení výslovně učiněna úmluva o konvencionelní pokutě; *«poena conventionalis»* umluvená při zasnoubení, jest neplatna.

Zásadní odpor, který klasická pravověda římská jeví proti závaznosti zasnoubení, jeví se pak nejvýznačněji v onom právní pravidle, dle něhož darování učiněné jedním ze snoubenců druhému u příležitosti zasnoubení nepozbývá svojí platnosti tím, že po té nedojde k uskutečnění manželského sňatku; darování, ke kterému došlo na tomto podkladě, posuzuje se totiž jako jakékoliv darování jiné, i může býti zrušeno pouze z těchž důvodů, z kterých se dovoluje zrušiti darování všeobecně.

Přísnost uvedeného názorového systému jest zmírněna pouze potud, že se stanoví pravidlo, dle něhož ten, kdo na utvrzení zasnoubení dává závdavek — *«arra sponsalitia»* — jej ztrácí, zrušil-li svémocně zasnoubení, a dále pravidlo, dle něhož ten, kdo na se podobný závdavek vzal a po té zavinil, že k uzavření manželského sňatku nedošlo, musí druhé straně vrátiti hodnotu dvojnásobnou. —

Církev křesťanská, které v prvých dobách svojí existence neměly vůbec nijakého smyslu pro sociální význam instituce manželství následkem idejí chiliastických tehdy všeobecně běžných, neměly původně ovšem přirozeně ani pochopení pro otázku, jaký význam jest přikládati zasnoubení pro skutečné uzavření sňatku.

Pochopení to dostavuje se teprvé tehdy, kdy křesťanství počalo míti naději, že se v říši římské stane náboženstvím státním a kdy správně pochopilo, že mravní obroda tehdejší společnosti pohanské může vzklíčiti jenom ze řádného zřeholování poměrů manželských.

Odmítavé stanovisko, které zaujímá klasická pravověda římská k otázce závaznosti smlouvy zásnubní, má ovšem za následek, že si pravověrné církve křesťanské netroufaly vytvořiti u věci názory vlastní. Čteme sice u církevních otců žijících v době, o kterou jde, časté a výmluvné vybízení věřících, aby snoubenec nezrušoval svémocně slova, které jej váže k následnému uzavření manželského sňatku. Vybídky tohoto druhu nepřekročují však nikde povahu pouhých morálních napomenutí, a filosofie křesťanská té doby neza-ujala vůbec jakéhokoliv stanoviska k otázce, jak jest řešiti krise, které byly vznikly zrušením zásnubního slibu.

III.

Neobyčejně zajímavý názorový vývoj prodělává instituce zasnoubení v pravoznalství církve římsko-katolické:

1. Dokud působnost církve římsko-katolické zůstávala omezena na územní oblasti hynoucí říše Západořímské, přejímá její pravoznalectví úplna nároky klasické pravovědy římské na instituci, o kterou jde: Zasnoubení neváže k uzavření manželství, nezavdává příčiny ke vzniku nároků na náhradu škody, činěných pro nedodržení zásnubního slibu, a ani nárok na zaplacení konvencionelní pokuty po případě smluvené není žalovatelným.

Názory klasické pravovědy římské přejímá tu pravověda církevní ochotně; vidouc v nerozlučnosti manželství jednu z předních záruk sociálního klidu, pečuje o to, aby z předu byla dána jistota stability manželských poměrů; a tuto jistotu spatřuje v tom, že ne-žádá k platnosti uzavření manželského sňatku nic jiného, než úplnè s v o b o d n é souhlasné vůle příštích manželů. V tomto směru jest známo, že právní názory církve římsko-katolické na rozdíl od právních názorů církve východo-římské, nedovolují držiteli rodinné moci, aby udělením nebo odepřením souhlasu k zamýšlenému sňatku, ohrozil naprostou svobodu vůle nedospělce, po případě nezletilce, který míní vstoupiti ve sňatek manželský. I jest přirozeno, že římsko-katoličtí pravoznalci z doby, o kterou jde, chápou též velmi dobře, do jaké míry mohla by býti svoboda vůle vstoupiti v manželství ohrožena, kdyby se přiznal instituci zasnoubení význam jakýkoliv.

2. Názory církve římsko-katolické na instituci zasnoubení měni se však z kořena tehdy, kdy se tato církev počíná šířiti mezi kmeny germánské a později i mezi kmeny slovanské:

Předem nemůže býti žádné pochyby o tom, že se život státní, ani u kmenů germánských, ani u kmenů slovanských nebyl v dobách, kdy se tu šířilo křesťanství, vyvinul do té míry, že by byl býval zničil veškeré stopy sociálního života patriarchálního. Jednotliví národové skládaly se tu vždy z celé řady kmenů, které žily navzájem dosud stále ve značném separatismu veřejnoprávním a zároveň byla tu ještě v plné životní síle v lidových zvyklostech zásada exogamie, která zakazovala mužům toho kterého kmene vcházení v manželství se ženami patřícími k témuž kmeni. Církev římsko-katolická setkává se tu tedy při svoji věroučné propagační pouti velmi často s původním sociologickým podkladem instituce zasnoubení: Lidové zvyklosti germánské i slovanské vidí v ní velmi často ještě instituci, která zaručuje sociální mír mezi spřátelenými kmeny proto, poněvadž generace starší mohou jí dopomoci dorostu kmene k ženám kmene sblíženého bez násilí, pútek a lupu. I spatřovaly tedy právní názory germánské i slovanské z doby, o kterou jde, v zasnoubení, pouto nezrušitelné, závazek, ke kterému se v budoucnosti druživá uzavření sňatku jako samozřejmý a naprosto nutný důsledek. A i tam, kde soustředovací národotvorný nebo státotvorný proces byl pokročil již tak daleko, že veškeré rozdíly mezi kmeny, z nichž se původně národ tvořil, byly již setřeny, a že zároveň ze zvyklosti lidu vymizel princip exogamie, udržela se instituce zasnoubení co do původních svých právních důsledků proto, poněvadž i tam, kde byl život národní či státní již značně zkonsolidován, docházelo aspoň v oněch rodinách, které vládly širým vrstvám lidu, houfně k zasnubování rodinného dorostu v době jeho nedospělosti z důvodu vzájemného zachování rodinných zájmů.

A tak si vysvětlujeme, že v prvních dobách, kdy církev římsko-katolická zakotvuje v sociálním prostředí kmenů germánských a slovanských, církevní pravověda opouští dosavadní své názory o významu instituce zasnoubení, názory dříve čerpané z názorů klasické pravovědy římské, a že dospívá k závěrům pro ni zcela novým.

Novoty, o které jde, jsou tyto:

a) Stanoví se, že snoubenci jsou povinni uzavřít manželství a pravidlo toto jest podepřeno i možností případné soudní sankce: Každý ze snoubenců může spolusnoubence, který se zdráhá vstoupiti ve sňatek manželský, pohnati před církevní soud, a ten, uznal-li zasnoubení právoplatné, rozhodne, že sňatek, o který jde, uzavřen

býti musí. Mluví se tu o t. zv. »actio ad petendam matrimonii celebrationem«.

Nechce-li odsouzený snoubenec učiniti rozsudku zadost, jest ovšem provedení přímého donucení vzhledem k povaze věci nemožné. Církevní pravoznalectví používá tu však prostředků, které mají zaručiti, že odsouzený rozsudku vyhoví.

Prostředky, jichž se tu za tím účelem užívá, jsou dva, a oba do té míry drastické, že jsou s to, aby úkolu, jemuž slouží, plně dostály:

α) Církevní soud, který byl u věci vynesl rozsudek a který vidí, že odsouzený rozsudku nedbá, prohlašuje nad odsouzeným církevní klatbu, jejíž uvalení jednou se motivuje tím, že odsouzený neplní rozsudku církevní vrchnosti, jednou tím, že odsouzený porušil závazek, jež byl povinen splniti. Uvážíme-li, jak působivou zbraní bylo v sociálním prostředí středověkém vynesení klatby církevní, uznáme zajisté, že v praxi života bylo velmi málo případů, ve kterých by se konec konců odsouzenec nebyl býval rozsudku podvolil, a ve kterých by tedy nebylo bývalo uzavřeno manželství, o které jde.

β) Zároveň stvořila církevní pravověda pravidlo, dle něhož vadí zasnoubenému, který závazku svému nedostál, překážka manželství s kteroukoliv osobou třetí, a to překážka manželství vylučující. Že i tento prostředek sám o sobě měl značnou působivost, hlavně ve vyšších třídách národa, rozumí se opět, uvážíme-li, jaký význam kruhy šlechtické přičítaly existenci legitimního rodinného dorostu.

b) Držitelům rodinné moci přiznává se právo, aby zasnubovali rodinný dorost v jeho nezletilosti, ba nedospělosti, s tím právním následkem, že zasnoubený po dosažení právní zletilosti není oprávněn zasnubní závazek zrušiti. Uvážíme-li, že se současně v římsko-katolickém pravoznalectví stále v plné své platnosti drží zásada, dle níž ten, kdo uzavírá manželský sňatek, uzavírá jej zcela svobodně, tedy bez ohledu na vůli držitele rodinné moci, pochopíme snadno, jak obrovský nátlak vykonávalo zde sociální prostředí na názory pravoznalectví o instituci zasnoubení. Ten, kdo vstupuje ve sňatek manželský, jsa již dospělým, neměl potřebí souhlasu držitele rodinné moci k zamýšlenému sňatku; naproti tomu, byl-li nedospělý zasnouben po rozumu vůle držitele rodinné moci u věku, ve kterém o významu zasnoubení a manželského sňatku ne-

mohl míti nejmenšího poněti, byl po dosažení dospělosti vázán, aby zasnubní slib dodržel i proti svojí vůli vstoupiti v manželství. Tuto názorovou nedůslednost církevní pravovědy z doby, o kterou jde, omluví ovšem snadno ten, kdo nezapomněl, že instituce zasnoubení v prostředí germánském a slovanském měla dalekosáhlý sociální význam, ježto sloužila stále ještě buď k zaručení sociálního míru mezi kmeny, které srůstaly v jeden národ, nebo aspoň k udržení přátelství mezi rodinami, ovládajícími osudy národa. Kdyby církev řím.-katol. byla bývala chtěla dopřáti zasnoubeným nedospělým možnost, aby až dospějí, po případě až se stanou zletilými, uvažovali poznovu svobodně o tom, s kým chtějí vstoupiti v manželský sňatek, byl by býval tehdejší sociální podklad instituce zasnoubení přiveden ad absurdum, a byly by se právní názory církve ocitly v nepřeklenutelném rozporu s názory lidu, které v tomto směru nechtěly a nemohly býti ochotny k nijakému kompromisu.

3. Názory právě uvedené, udržují se ve své podstatě v pravo-
znaleckých kruzích římsko-katolických i v dobách, kdy rozklad říše
francké byl zeslabil vládní moc světskou a tím i působivost domo-
rodých právních názorů lidu a kdy tedy bylo církvi římsko-kato-
lické umožněno, že si může vésti při řeholování sociálního života
doby samostatněji. Odklon od dosavadních názorů na právní význam
instituce zasnoubení jeví se tu pouze ohledně zvyklosti, která do-
volovala držitelům rodinné moci, aby zasnubovali rodinný dorost
v době nedospělosti. V tomto směru troufá si církevní pravoznalc-
tví však pouze tolik, že prohlašuje za neplatná taková zasnoubení
nedospělců, která byla provedena ve věku příliš útlém; (za věkovou
hranicí, po jejíž dosažení lze provést zasnoubení nedospělého drži-
telem rodinné moci, stanoví se dokonaný sedmý rok věku).

Opatrnosti, s níž si v této době ještě vede církevní pravo-
znalectví, porozumíme, uvědomíme-li si, že církvi záleží v prvních
dobách rozmachu její moci v první řadě na tom, aby mohla podřídit
vlastnímu svému zákonodárství a soudnictví určité právní obory,
jež pokládá za zvláště důležité pro další rozkvět mocenských svých
nároků. Takovýmto oborem zdá se ovšem býti v první řadě zákonodárství
i soudnictví ve věcech manželských, k nimž se počítá jako
res spiritualibus adnexa i instituce zasnoubení. Varuje se
tedy církevní politika v této době všeho, v čem by mohlo její záko-
nodárství u věcech manželských narazit na příkrý odpor domácího

samorostlého snýšlení právního, a na takový odpor by tu narazilo zrušení závaznosti zasnoubení a zákaz zasnubování nedospělých držitelů rodinné moci.

4. Období, ve kterém se snahy theokratické mohou již zúplna uplatnit, a ve kterém se již církev římsko-katolická nikterak nemusí tajit se svými záměry, které usilují o to, aby názory církevního pravoznalectví byly uznávány za názory všeobecně závazné pro všechny otázky sociálního života, znamená zásadní odklon od názorů dosavadních. V těchto dobách nabývají pak právní pravidla, vybudovaná církevním pravoznalectvím ohledně instituce zasnoubení jak i na rozmanitosti, tak i na zajímavosti.

V podrobnostech lze líčiti asi takto:

a) Prohlásit, že zasnoubení není vůbec právně závazným, netroufá si sice církevní pravoznalectví ještě ani nyní. Snoubenci, který chce dostáti závazku vzniklého ze zasnoubení, jest stále ještě dovoleno, aby hleděl vynutiti uzavření manželského sňatku na snoubenci, který se chce vymknouti povinnosti zasnoubením na se vzaté, cestou soudní. Nyní však dochází v tomto směru k dalekosáhlé novotě té, že církevní soudy opouštějí prostředek, který dříve zaručoval, že se odsouzený pravidelně vynesenému rozsudku podrobí.

Pro příště má církevní soudce pouze zkoušeti, zda by na pomínáním a nikoliv pohrožováním exkomunikací neb jejím uvalením nedocílil u žalovaného snoubence ochoty uzavřít sňatek, o který jde. Ve sporech směřujících ad petendam matrimonii celebrationem »monenda non cogenda administranda sunt«.

b) Další závažnou změnu vůči názorům dosavadním znamená právní pravidlo, které stanoví, že pro příště nelze již viděti v zasnoubení překážku manželství vylučující, nýbrž, že ze zasnoubení vzhází pouhá překážka manželství zakazující. Jeť patrné, že pravidlo tohoto druhu zadalo závaznosti zasnoubení ránu právě tak důkladnou, jako novota soudní praxe, dle níž není již církevním soudům dovoleno užívatí za účelem realizace jejich rozsudků, jakýchkoliv prostředků donucovacích.

c) Církevní pravoznalectví nezrušuje na druhé straně ještě ani nyní platnost zasnubů nedospělých držitelů rodinné moci, leda že by se ovšem jednalo o nedospělce, kteří jsou mladší sedmi let. Ve snaze oprávněti pro příště uzavření manželství od jakéhokoliv nátlaku,

který by mohl vyplývat z předchozího závazku zasnubního, vyhovuje však církevní pravoznalectví přesto způsobem velmi účinným, stanovíc pravidlem, že každý, kdo byl zasnouben v době svoji nedospělosti, má právo, aby, dosáhnuv dospělosti, svůj zasnubní závazek dle volného svého uvážení splnil nebo jej zrušil.

Zrušení zasnoubení — *repudiatio* — nevadila pak ani okolnost, že snoubenec, o kterého jde, dosáhl sice dospělosti, avšak nedosáhl ještě zletilosti, tak že stále ještě byl podroben ve všech ostatních směrech vůli držitele rodinné moci.

d) Rovněž nauka, která se uplatňuje v kanonistické doktríně právě v dobách největšího rozmachu ideí theokratických, a která vidí v manželství poměr založený smlouvou, měla dalekosáhlé důsledky na nauku o zasnoubení:

a) Bylo-li nazíráno na výměnu vůle uzavřítí manželství jako na smlouvu, bylo zároveň dovozováno, že výměna souhlasné vůle, která se nese k pouhému uzavření zasnoubení, jeví se býti v poměru k projevu vůle směřující k uzavření manželství jako pouhá smlouva o příštím uzavření smlouvy — *»pactum de contrahendo«* — a byla tedy na smlouvu zasnubovací aplikována ona pravidla, která přiznávají možnost každé z obou stran, aby z určitých důvodů od zasnoubení odstoupila.

Za příčiny toho druhu jsou předem pokládány takové skutečnosti, které činí *ex post* splnění obsahu zasnubního *pacta de contrahendo* nemožným. V tomto směru uznává se jednak, že právní závaznost zasnoubení přestává tím, že ta neb ona strana uzavřela bez ohledu na závazek vyplynuvší ze zasnoubení sňatek s osobou třetí, anebo že vstoupila v řeholi, u muže ovšem i že přijal svěcení kněžské.

Dále pak uznává kanonistická doktrína, vycházejíc z předpokladu, že zasnoubení nemůže míti jiné právní váhy než jako pouhé *pactum de contrahendo*, že jest možno od zasnoubení odstoupiti v těch případech, ve kterých po zasnoubení došlo k takové změně poměrů, pro kterou dá se předpokládati, že by u toho neb onoho ze zasnoubených nebylo bývalo ochoty k zasnoubení, kdyby bylo bývalo k zasnoubení došlo za těch poměrů, jak se utvářily později.

Při vypočítávání důvodů, za nichž lze zasnoubení zrušiti na tomto podkladě, počíná si pak kanonistická pravověda velmi liberálně: Byl-li po uzavření zasnoubení ten neb onen ze zasnoubených postižen těžkou chorobou, nebo odstěhoval-li se do ciziny, odpadl-li

od víry, ba souložil-li s kteroukoliv osobou třetí, byly tu důvody, které dovolovaly zásnubní závazek zrušiti, přes to, že tu nelze mluvit o tom, že by i v těchto případech bylo bývalo uzavření manželského sňatku skutečně znemožněno.

Těžké nesnáze působila však kanonistické doktríně otázka, zda lze připustiti zánik zásnubního závazku v těch případech, ve kterých sice obě strany projevují souhlasnou vůli odstoupiti od zasnoubení, avšak ve kterých byly se svého času zavázaly zásnubním slibem ve formě nábožensky slavnostní — zasnoubením přísežným. Pro tyto případy nenacházela ovšem kanonistická pravověda ve sbírkách Justiniánových nijakého poučení. V Římě nebývalo obvyklým utvrditi zásnubní závazek přísahou, nýbrž o zasnoubení slavnostním mluvilo se tu již tehdy, bylo-li potvrzeno vzájemným polibkem zasnoubených — »*o sculo interveniente*« — a různěni takto podložené týkalo se zde dále pouze otázky, zda dědicové toho neb onoho ze zasnoubených musí vrátiti druhé straně zásnubní dary, čili nic. Na druhé straně sluší pak uvážiti, že právní systém společnosti náboženské, tedy právní systém, který chce nejen seříditi sociální soužití lidu, nýbrž i upravití poměr každého jednotlivce k božstvu, nemohl jen tak snadno dospěti k závěru, že lze zrušiti smlouvu potvrzenou přísahou, třebaš by byla pouhou prozatímní smlouvou o definitivní smlouvě příští.

O tom, do jaké míry byly v dobách největšího rozpětí theokratických snah — abychom tak řekli — sesvětštěny názory pravoznalců doby, svědčí nejlépe okolnost, že kanonistická pravověda našla konec konců i z těchto nesnází východisko v argumentaci, která jest sice značně sofistickou, která však dovoluje, chtfc oprostiti uskutečnění smlouvy manželské všeho nátlaku, plynoucího z předchozí smlouvy zásnubní, že se váha slavnostního náboženského slibu v případech, o které jde, ignoruje. Vykládá se tu: Přísa ha zavazuje sice věřícího Bohu; má-li však slib přísahou potvrzený přinéstí prospěch kterékoliv osobě jiné, přijímá Bůh tuto přísahu jenom tehdy, chce-li ten, komu se prospěch nabízí, prospěchu skutečně užiti; není-li tomu tak, Bůh závazku potvrzeného přísahou nepřijal; »*Juramentum principaliter tendat in Deum, quia obligatio primaria acquiritur Deo; tamen quia concernit commodum hominis, Deus recipit juramentum ad illius commodum, et sic, illo remittente, Deus etiam remittit*«. I dospívá se k závěru: Upouští-li každý z obou

zasnoubených od prospěchu, který by mu bylo přineslo uzavření sňatku skutečného, není důvodu, proč by ohledy na věrouku měly bránit právnímu pravidlu, které i v tomto případě dovoluje zrušení zasnoubení.

β) Nauka, která vykládá, že se manželství zakládá smlouvou, měla za následek, že kanonisté aplikovali na manželskou smlouvu veškerá ona pravidla, která se v Justinianském právu týkají smluv v pravém toho slova smyslu, tak zejména pravidlo, dle něhož lze uzavřít manželství i pod v ý m i n k o u. I rozumí se, že pravověda doby, která nám právě tane na mysli, užívá těchto pravidel též uvažujíc o zasnoubení. Kdežto však zásada o nerozlučitelnosti manželského svazku zabraňuje kanonistické pravovědě, že by mohla připustiti pro smlouvu manželskou i výminky r o z v a z u j í c í — r e s o l u t i v n í — připouští kanonistická pravověda pro zasnoubení i možnost výminek tohoto druhu; a tak se děje, že se během času v širokých vrstvách lidu vžívá obyčej, dle něhož snoubenci s a m i, po případě držitelé rodinné moci nad tím neb oním zasnoubeným, činí příští uzavření manželského sňatku závislým na otázce, zda tu ještě v době uzavření sňatku bude stav takový, jaký byl při uzavření zasnoubení.

γ) Tendence, které, jak z dosavadního přehledu zajisté vyplývá, nikterak nepřejí závaznosti zasnoubení, jeví se pak i v ustanovení, dle něhož se zasnoubení stává neplatným, byla-li mu připojena výminka nemožná, kdežto výminka tohoto druhu připojená k projevu vůle uzavřít sňatek manželský platnosti projevené vůle nikterak neruší, jsouc pokládána pouze za nedoloženou.

e) Práce, kterou věnují kanonisté v době největšího rozpětí ideí theokratických systemisování názorů na právo manželské nese se, jak známo, též k tomu, aby byla jasně vyhraněna nauka o p ř e k á Ź k á c h m a n Ź e l s k ý c h.

Ježto pak kanonisté pokládají smlouvu zásrubní za smlouvu o příští smlouvě manželské, není zajisté nikterak s podivem, vztahují-li veškerá právní pravidla, která řeholují překážky manželské i na zasnoubení samo. (Výjimka jest tu pouze ta, že platnosti zasnoubení nevadí překážka nedospělosti — impedimentum aetatis — pokud se jedná o nedospělce starší sedmi let.)

Překážce švakrovství jest pak co se týče zasnoubení přizpůsobena překážka zvaná překážkou z ohledů na veřejnou mravopoděstnost i m p e d i m e n t u m p u b l i c a e h o n e s t a t i s, která

vzrůstá mezi zasnoubeným a příbuznými spoluzasnoubence až do čtvrtého stupně a jest překážkou manželství vylučující.

Uvědomíme-li si pak, jakou moc dala nauka o překážkách manželských církevnímu soudnictví, chtělo-li ten který manželský svazek de facto zrušiti, pochopíme, do jaké míry oslabuje i aplikaci nauky o manželských překážkách na instituci zasnoubení závaznost poměru zasnubního.*)

f) Přes to, že za poměrů takto změněných bylo církevnímu soudnictví začasto řešiti otázku, zda by nebylo vhodné přiznati snoubenci, který jest ochoten dostáti závazku na se vzatému, právo žádati na snoubenci, který zavinil, že se zasnoubení odepře církevním soudem závaznost, náhradu škody, církevní pravozalectví zachovává v tomto směru původní své názory zúplna. Tuto názorovou setrvačnost nevysvětluje pak ovšem pouhá úcta k názorům římskoprávním, nýbrž i snaha, aby zvyklost zasnubování vymizela z lidových obyčejů, jako zvyklost právně úplně nezávazná.

g) Pouze v jediném směru jsou nové myšlenkové proudy nápomocny závaznosti instituce zasnoubení.

Uvažující o smlouvě manželské kanonisté uznávají možnost, že manželský consensus nemusí býti vyřčen v úmyslu, aby vázal ihned, a že naopak strany mohou vyjádřiti manželský consensus v úmyslu, aby vázal teprve v budoucnosti. Dle koncepce kanonistů není projev souhlasné vůle druhu posléze uvedeného pouhým projevem vůle zasnoubení, nýbrž skutečným projevem konsensu manželského, který ovšem má míti plné právní účinky teprve tehdy, až mu je strany přiznají. O tom, že později strany takovýto consensus de futuro, jak praví rčení doby, přeměnili na consensus de praesenti, jest dle názoru kanonistů nezvratně podán důkaz tehdy, došlo-li k vykonání skutečné soulože. Důkaz o pozdějším provedení soulože tvoří pak praesumptionem juris et de jure o tom, že strany, které byly dříve projevíly consensus de futuro, vyměnily, souložice, consensus de praesenti.

V praxi života nelze ovšem různiti mezi manželským konsensem pro futuro a projevem vůle zasnubní. I jest patrné, že se takto dostává v církevní pravozalectví oklikou zásada, dle níž se zasnoubení mění v manželství následnou souloží.

*) O dalších osudech impedimenta publicae honestatis pojednáme na místě jiném.

5. Další vývojovou etapu v názorech církevního pravoznalectví na instituci zasnoubení značí ovšem *Tridentinum*.

Jak známo *Tridentinum* zavedlo v právo manželské dalekosáhlé novoty tím, že stanovilo neplatnost manželství, které by bylo uzavřeno jinak, než-li před farářem a dvěma svědky. Zároveň postaralo se pak o to, aby chystané sňatky manželské vešly veřejně ve známost, zakázavši duchovnímu správci provést sňatkový obřad, nedošlo-li před tím k provedení tak zv. manželských ohlášek.

Reforma *Tridentina* měla za následek, že právní význam zasnoubení, který tu ještě zbyl z periody předcházející, dále hluboce poklesl:

Dle *Tridentina* byla pro platnost sňatku jediné rozhodnou okolnost, zda uzavření sňatku nevadila překážka manželství vylučující, a zda v ohledu formálním bylo učiněno zákonným předpisům zadost. I rozumí se předem, že *Tridentinem* bylo učení, které připouštělo možnost konsensu de futuro a přeměna konsensu tohoto na consensus de praesenti per copulam carnalem přivedeno vůbec ad absurdum.

A dále:

Ježto manželská reforma provedená *Tridentinem* vzešla z toho důvodu, aby byla zajištěna stabilita poměrů manželských pokud možno nejvíce, jest pochopitelné, že následná praxe nikterak neustrnula na oněch případech, ve kterých bylo již dříve možno církevnímu soudu vynéstí rozsudek znějící na neplatnost zasnoubení pod tlakem nauky, která spatřovala v zasnoubení pactum de contrahendo, nýbrž že se přímo přičkla církevnímu soudu moc, aby vůbec prohlásil zasnoubení za nezávazné, obává-li se, že by manželství mezi zasnoubenými bylo nešťastné. Že k závěru tohoto druhu lze dojíti přirozeně v každém případě, kde se jeden ze zasnoubených brání dostáti závazku, který na se vzal zasnoubením, rozumí se; i jest patrné, že v praxi života byla církevním soudům otevřena takto dokořán brána možnosti prohlásiti zasnoubení za nezávazné v každém případě konkrétním, ve kterém bylo nutno domáhati se zakročení soudního. —

Za tohoto stavu věci stala se v potridentské praxi soudní ovšem otázka, není-li třeba zrevidovati ony názory církevního

pravoznalectví, které pod tlakem názoru práva Justiniánského nepřipouštěly možnost žádosti za náhradu škody vzniklé jedné straně ze zrušení zasnoubení stranou druhou, otázkou velmi aktuální. V tomto směru soudní praxe potridentská z počátku značně kolísala; během doby ustálila však, uznávajíc ovšem dřívější pravidla, která se týkají případů, v nichž byla dána *arra sponsalitia*, na stanovisku, že nelze sice připustiti možnost umluviti pokutu konvencionální, že však jest zasnoubenému, který závazku na se vzatému chce dostáti, přiznati právo, žádati za náhradu škody, která mu byla zrušením zasnoubení skutečně vznikla — *damnum emergens* — nikoliv však náhradu ušlého zisku — *lucrum cessans*.

Přes tyto dalekosáhlé změny zůstávají z předchozích názorů právních i v právu potridentském stále ještě třetí tři základní pravidla:

a) Soudy církevní přijímají stále ještě žaloby, jimiž se vymáhá splnění závazku vzniklého ze zasnoubení — *actiones ad petendam matrimonii celebrationem*.

b) Zasnoubení tvoří i nadále zakazující překážku manželství: jinými slovy jest tedy stále ještě ten, kdo by uzavřel manželský sňatek, nedbaje platného závazku zasnubního, vystaven církevním trestům právě tak, jako po případě duchovní správce, který by vykonal sňatkový obřad, věda, že jednoho ze snoubenců nebo oba tíží zasnubní závazek s jinou osobou, než-li s příštím manželem.

c) Tridentinum netroufalo si ještě nikterak odepřiti držitelům rodinné moci právo zasnoubiti nedospělého.

6. Další novoty přináší dekret Pia X. z r. 1907 »*Ne temere*«. Dekret tento, zabývá se, jak známo, reformou tridentského práva manželského, chce docílití, aby se zasnoubení uzavírala vždy s rozvahou a aby byl usnadněn důkaz o tom, že k zasnoubení došlo na základě skutečné souhlasné vůle obou stran.

Již v minulosti názorového vývoje týkajícího se instituce zasnoubení došlo k pokusu zformalisovati tuto instituci za účelem, který tane na mysli redaktorům dekretu »*Ne temere*«. A to tehdy, kdy kanonistická doktrina v dobách největšího rozmachu idejí teokratických stanovila požadavek, aby lid uzavíral manželské sňatky

před knězem a dvěma svědky, netroufajíc si ovšem ještě prohlásiti sňatky uzavřené s opomenutím této formy za neplatné. Tehdy totiž vydán byl zároveň předpis, aby se i zasnoubení dalo vždy podobným způsobem — »in facie ecclesiae«. Ohledně zasnoubení upustila však sama církevní praxe záhy od tohoto požadavku. To proto, že se tendence církevních pravoznalectví z této doby nesly k tomu, aby závazná moc zasnoubení byla, pokud lze za daných poměrů, co nejvíce oslabena; vždyť dodržování předpisu, dle něhož má k zasnoubení docházeti in facie ecclesiae bylo by v praxi života vyvolalo tytéž obtíže, které vznikaly v případech, kdy zasnoubení bylo provázeno náboženským aktem přísahy, a kdy se po té strany shodly na tom, že snubnímu závazku nedostojí, poněvadž zasnoubení provedené in facie ecclesiae musilo býti rovněž pokládáno za akt nábožensky slavnostní a tudíž i nábožensky významný.

Ježto ani Tridentinum zasnoubení nijak neformalisovalo, zůstalo řešení otázky, zda by se přece jenom nedoporučovalo podmíniti závaznost zasnoubení určitou formou, vyhrazeno církevnímu zákonodárství dob nejnovějších.

Dekret »Ne temere« zodpověděl si tuto otázku kladně: Předpisuje však takovou formu, která nemůže býti pokládána za akt nábožensky významný.

Předpisy dekretu zní takto:

Má-li býti zasnoubení platné, jest třeba, aby smlouva o něm byla redigována písemně; dotyčnou listinu podepíší obě strany, dále farář, po případě biskup jemu nadřízený osobně (nikoliv jeho pomocníci nebo zástupci), nebo alespoň dva svědci. Neumějí-li oba nebo jeden ze zasnoubených psáti, jest tuto okolnost poznamenati na vyhotovené listině, která by jinak byla neplatnou a musí býti přibrán k podpisu ještě další svědek.

Pro příště lze tedy po rozumu tohoto pramene právního uvažovati o otázce, zda to které zasnoubení jest platno čili nic, jenom tehdy, bylo-li zjištěno, že k němu došlo ve formě nyní předepsané.

Dekretem »Ne temere« jest však v názory církevního pravoznalectví na instituci zasnoubení nepřímou zavedena další dalekosáhlá novota:

Jeho text nezabývá se sice řešením otázky, zda mají i pro příště zůstati platna zasnoubení nedospělců uzavřená na základě

vůle držitelů moci rodinné. Jest však zajisté jasno, že již od doby působnosti tohoto právního pramene o platnosti zasnoubení tohoto druhu vůbec uvažováno býti nemohlo, poněvadž formalistní předpis dekretu chce docílití toho, aby bylo zabráněno možnosti uzavírati zasnoubení nerozvázně; i bylo by zajisté velmi odvážným tvrzení, že zůstala i nadále z předchozího vývoje právního v platnosti ona pravidla, která uznávala zasnoubení nedospělých na základě projevu vůle držitele rodinné moci; vždyť v těchto případech nelze vůbec mluvití o vůli zasnoubeného. Chtítí z okolnosti, že v tom kterém konkrétním případě byl písemný doklad vyhotoven a podepsán nedospělcem, usuzovati na to, že tu byla i zcela uvážena vůle nedospělcova, nebylo by, leč absurditou.

7. Teprve Codex vyrovnává se zcela s minulostí církevních právních názorů o zasnoubení:

1. Codex prohlašuje předem, že závazek, který plyne ze zasnoubení, není vůbec závazkem právním. nýbrž, že jest v něm viděti pouhou t. zv. »obligatio naturalis«, to jest závazek, který, byl-li splněn, byl splněn po právu, o jehož vynucení objektivním právním řádem však vůbec řeči býti nemůže. Dle Codexu nelze tedy již na církevní soud vůbec vznéstí žalobu, která by usilovala o to, aby strana žalovaná uzavřela manželství se stranou žalující.

2. Uvedený základní svůj názor Codex pak účinně podporuje tím, že zasnoubení neuznává ani za zakazující překážku manželství; zasnoubený, který nedbaje zasnubního pouta, uzavřel poté manželský sňatek s osobou třetí, není již podroben církevnímu trestu, a duchovní správce, který ví o existenci předchozího zasnoubení, nemůže rušiteli zasnubního pouta odepřítí vykonání sňatkového obřadu.

A tak dle nynějšího práva církevního má zasnoubení pouze význam ten:

Codex uznává pro příště pouze, že strana, která bezdůvodně zrušila zasnoubení, jest povinna, aby straně druhé nahradila škodu skutečně vzniklou.

Tento předpis kodexového práva logickým ovšem není:

Závazek k náhradě škody nelze tu vysvětliti ani deliktem, ani quasideliktem rušitele zasnubního pouta, zároveň však ani tím, že by bylo došlo k pouhému nedostání smlouvě; v tomto posledním

směru nelze přece přehlížeti, že dle základních názorů Codexu vzniká ze zasnoubení pouhá obligatio naturalis; a lze z těžka mluvit o povinnosti k náhradě škody vzniklé tím, že někdo nedostal obligaci tohoto druhu.

Nelogičnost redaktorů Codexu má však důvody pochopitelné:

a) Předně Codex si netroufá čelit stanovisku vědy kanonistické z období bezprostředně předcházejícího, která, jak jsme byli viděli, byla se již po Tridentinu odchýlila od názorů římsko-právních a znala možnost náhrady škody vzniklé z nesplnění zásrubního závazku.

b) Redaktoři Codexu zajisté si uvědomili, že podobné stanovisko zaujímá u věci, o kterou jde, celá řada moderních státních systémů právních; i pokládali patrně za vhodné, nevyvolávat v tomto směru konfliktů se zákonodárstvím světským, třeba by se tak dalo na úkor pravo znalecké logiky.

c) Konečně nelze přehlížeti, že církev římsko-katolická pokládá instituci manželství a vše, co s ní souvisí, za výhradnou doménu zákonodárství a soudnictví církevního; i jest patrné, že redaktorům Codexu byla vítána příležitost, která umožnila, že spory o náhradu škody vzniklé zrušením zasnoubení mohly jakožto *res spiritualibus adnexae* i nadále zvětšovatí objem církevního soudnictví.

A ještě jednu nedůslednost jest vytknouti kodexovému právu:

Codex nemluví vůbec o tom, jakým způsobem zasnoubení zaniká; vychází tu patrně z předpokladu, že jest bezúčelno šířiti se v tomto ohledu ohledně instituce, která nemůže míti zamýšleného právního účinku.

Počín redaktorů Codexu byl by logickým pouze tehdy, kdyby redaktoři udrželi základní svoji thési, která má za to, že zasnoubení jest pouhou obligatio naturalis, do nejzazších její důsledků; jakmile však přiznává Codex možnost žaloby za náhradu škody, vzniklé zrušením zasnoubení, [která by stanovila, jakým způsobem zasnoubení zaniká po právu], tvoří ovšem v jeho systému nedostatek pravidel, citelnou mezeru. Jeť přece patrné, že nárok na náhradu škody po zrušení zasnoubení může býti vznesen pouze tehdy, bylo-li zasnoubení zrušeno bezdůvodně, kdežto v případě, kde zaniklo zasnoubení po právu samo sebou, nemůže býti o nároku na náhradu škody vůbec řeči.

Vědecká interpretace práva kodexového nemůže ovšem v tomto směru vycházeti z jiného předpokladu, než z předpokladu, že zákon ponechává církevnímu soudu možnost, aby si otázku, o kterou jde, rozřešil dle volného uvážení. Tak zajisté nebude lze mluvit o oprávněnosti vzneseného nároku na náhradu škody, došlo-li ke zrušení zasnoubení obapolným odstoupením snoubenců, dále předchozím porušením snubního závazku stranou nyní žalující (na př. tím, že neodůvodněně odkládala uzavření manželství, nebo že po zasnoubení tělesně obcovala s osobou třetí), dále tím, že poměry, za kterých bylo zasnoubení uzavřeno, se změnily bez viny strany, jež zasnoubení ruší (na příklad druhá strana se dopustí zločinu, odpadne od víry, trvale ochuraví nebo stane se očividně nezpůsobilou nésti břemeno budoucího manželství).